

SYDGRØNLANDS BOGTRYKKERI

Af fuldmægtig *J. Klug Sørensen*

For de fleste synes vist alt, hvad der vedrører bogtryk, at være omgivet af en særlig nimbus – en fornemmelse som vel har sin forklaring i dette fags lange historie og rigdom på ældgamle traditioner. Tænker man lidt dybere, vil man se for sig den store, men meget langsomme udvikling fra middelalderens Johan Gutenberg til nutidens industri-drift med komplicerede maskiner, der spyr kæmpeoplague ud i en stadig rivende strøm.

Få vil dog forestille sig, at der i så nordlige og tyndt befolkede egne som Grønland findes et moderne bogtrykkeri med helautomatiske maskiner, der i flere henseender fuldt står på højde med de bedste trykkerivirksomheder i Danmark, og at bogtrykfaget i Grønland har gennemgået omtrent den samme udvikling fra middelalderhåndværk til industri som i den øvrige del af verden – blot på et langt kortere åremål.

Det er vanskeligt at udtale sig konkret om, hvornår den nu eksisterende grønlandske trykkerivirksomhed grundlagdes, idet der egentlig allerede fra omkring året 1790 synes med trykkeriplaner og også blev gjort tilløb til etablering af et trykkeri. Det var den slesvigske herrnhut-missionær fra brødremenigheden i Godthåb, Jesper Brodersen, der fra en rejse til Herrnhut i Sachsen medbragte en lille trykpresse med tilhørende skrifttyper og gennem sit arbejde med dette materiel fik æren for den første grønlands-trykte bogs fremkomst, en salmebog med titlen »Tuksiautit Akioreeksautikset Makpersægangoecsa I«, udgivet i 1793. Brodersen lod det dog blive ved dette første forsøg, idet han forlod Grønland allerede i 1794, og der skulle gå mere end 60 år, før arven efter ham blev taget op.

I året 1856 udførtes der af eleverne på seminariet i Godthåb nogle småtryk, hvoraf daværende kolonibestyrer H. J. Rink sender nogle prøver til sin tidligere lærer B. S. Ingemann med ordene: »Som Coriosum Prøver af et begyndende grønlandsk Bogtrykkeri, udførte ved Hjælp af en Indfødt, med nogle kasserede ældgamle Typer og forresten selvlavede Apparater. Bedre Requisiter blive nu opsendte«.

Den grønlandske tekst fra et af disse småtryk lyder i dansk oversættelse som følger:
»Sidste nyt:

Skibet, der skal gøre Rejsen to Gange, er kommet. Krigen (Krimkrigen) mellem Englænderne og Russerne vedvarer. Der er ingen, der fører Krig mod Danmark. Kongen

faldt og slog sig under en Ridetur, men nu er han ved at komme sig (Frederik VII's rideuheld på Strandvejen den 18. juni 1855). Det forlyder, at der er smaat med Rensdyr her i Landet, men der er mange Sæler. Der er, Gud være lovet, næsten ingen syge. Danskerne i Godthaab ønsker Jer lev vel.

Trykt i Godthaab, 21. Oktober Aar 1855«.

De omtalte »ældgamle Typer« var resterne af det materiale, hvormed Jesper Brodersen i 1793 trykte den første grønlandske bog, og forbindelsen med den allerførste spire til et grønlandsk bogtrykkeri er således ganske ubrudt.

Først i 1857 udkrystalliserer disse mere eller mindre tilfældige forsøg sig i etableringen af en virksomhed inden for mere faste rammer, nemlig da inspektør Rink fra Danmark anskaffer to håndpresser og en stentrykpresse samt det nødvendige skriftmateriel. Sammen med daværende missionær i brødremenigheden Samuel Kleinschmidt og senere grønlænderen Lars Møller driver Rink nu dette trykkeri frem til at blive en betydelig faktor i oplysningsarbejdet for den grønlandske befolkning. I den nuværende trykkeribygning i Godthåb hænger på væggen et eksemplar af et cirkulære, dateret d. 22. april 1858, der markerer den mere officielle åbning af trykkeriet og samtidig varsler om den senere påbegyndte udgivelse af tidsskriftet »Atuagagdliutit«, der blev så betydningsfuldt et led i dette oplysningsarbejde.

Cirkulærets tekst lyder således:

»Meddelelse:

På den kongelige Handels Bekostning er der indrettet et lille Bogtrykkeri, tilhørende Inspektørboligen ved Godthaab i Sydgrønland, i hvilket for Fremtiden Trykning af grønlandske Skrifter eller Meddelelser vil blive udført af Seminariets Hjelpelærer i Forening med een eller to dertil oplærte Indfødte, under Inspektørens og Seminarieforstanderens Tilsyn.

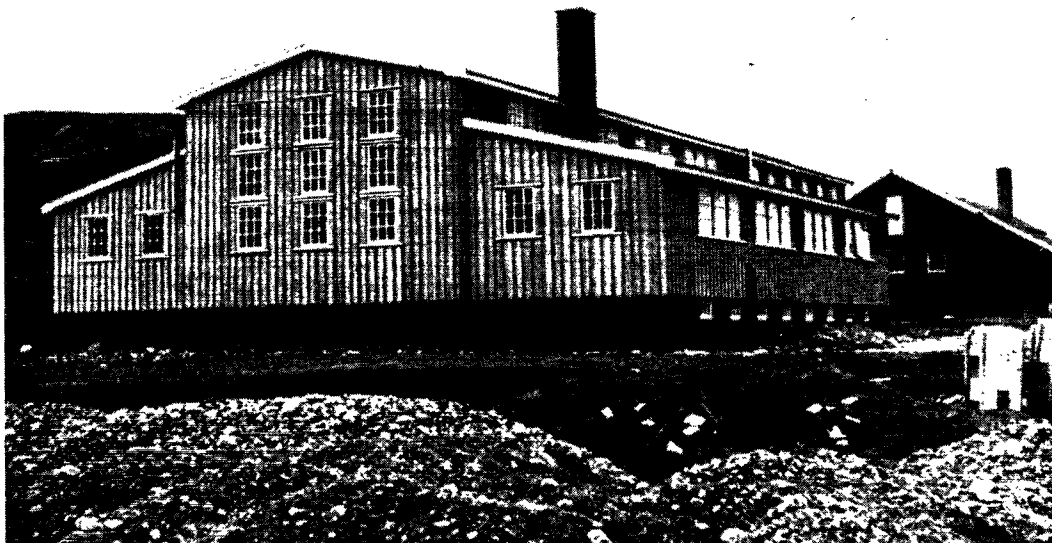
Hensigten dermed er, deels at tjene til Meddelelser for Handelsstyrelsen og Missionen, deels at forskaffe Grønlænderne noget til Underholdning eller Belæring i Almindelighed.

Derfor anmodes Enhver, som maatte ønske at bidrage noget hertil, om at indsende, under Adressen: »til Sydgrønlands Inspektorat«, saadanne Meddelelser, som kunde anvendes i det nævnte Øjemed, saasom især: Grønlandske Sagn eller Digtninger, som nu vedligeholdes blandt Beboerne af visse Egne ved mundtlig Fortælling eller Sang.

Prædikener, holdte af Missionærer ved særegne Lejligheder.

Prædikener eller Afhandlinger, forfattede af indfødte Katecheter.

Desuden især alt hvad der kunne tjene til Morskab eller Underholdning for Grønlænderne.

Det nye bogtrykkeri i Herrnhut-dalen i Godthåb.

Ogsaa ønskes Kaart og Tegninger, udførte af Indfødte, og tjenende til Beskrivelse af Landet, fornemmelig de mindre bekendte Fjorde, samt af deres Reiser, Rensjagt o. s. v.

De Indfødte, der leverer et saadant brugbart Bidrag til Trykning, ville derfor erholde et Honorar, i Forhold til Arbeidets Størrelse og Godhed«.

Selv om de tekniske muligheder ved Rinks initiativ nu var blevet væsentlig bedre, end da Jesper Brodersen trykte sin salmebog, må det dog siges, at man arbejdede under yderst primitive forhold, hvilket disse første tryks kvalitet også vidner om. I bogen »Træk af Kolonien Godthaabs Historie«, afsnittet om bogtrykkervirksomheden i Godthåb, skriver Kristoffer Lynge bl. a., at man igennem mange år måtte klare valseproblemet ved selv at smelte og støbe sirup og lim sammen, ligesom man ofte selv måtte fremstille tryksværter af sod. Og søløjtnant E. Bluhme gengiver i sin bog »Fra et Ophold i Grønland« et brev fra grønlænderen Lars Møller, hvori denne fortæller »at forsøgspressen var lavet af træ, kun $\frac{1}{3}$ alen lang og $\frac{1}{2}$ alen bred«, – sikkert ikke ulig den presse Gutenberg benyttede til sin 42-liniede bibel.

Indtil 1862 blev bogtrykkeriet drevet i selve inspektørboligen, men fra dette årstal og til i dag har virksomheden rådet over egne lokaler i skiftende bygninger. Det stærkt

stigende behov for læsestof har nødvendiggjort stadige udvidelser af kapaciteten både med hensyn til antallet af beskæftigede og antallet af maskiner og disses effektivitet. Kristoffer Lyng har i sin artikel om bogtrykkervirksomheden i Godthåb, der udkom i 1928, anført en statistik, der på udmærket måde viser den store tekniske udvikling, der er foregået i årene 1863-1928. Tallene udtrykker det antal bogsider (trysider), der er fremstillet pr. beskæftiget person i det pågældende år:

1863-64, ca.	10.800 bogsider	1913-14, ca.	148.106 bogsider
1888-89, »	31.200 »	1927-28, »	211.291 »

Udviklingen efter 1928 har ikke været mindre voldsom i denne henseende, idet man kan anslå, at antallet af bogsider pr. mand (18) fremstillet i 1952-53 har været over 1 million, skønt en større del af personalet har været beskæftiget med bogbinderarbejde; og i dag har bogtrykkeriet til huse i en af Godthåbs største og mest anselige bygninger, opført og indrettet alene med henblik på bogtrykkerivirksomheden.

Bygningen er beliggende i Herrnhut-dalen i umiddelbar nærhed af Godthåb elværk. Bygningen er opført i 2 etager og indeholder: I stuetagen papirlager, bogbinderi, hånd- og maskinsætterier samt trykkerihal igennem begge etager. Tidligere var der kontorer på 1. sal, men disse lokaler er nu taget i brug som bolig for trykkerilederen, og kontorerne er derefter indrettet i stueetagen. I kælderen olieforvarer, garderobe, toiletter samt lokaler til satslager m. m. Såvel trykkeriet som bogbinderiet råder over en hensigtsmæssig maskinpark og til sætteriet blev der i 1950 anskaffet en ny Intertype-sætte-maskine, således at man nu er i stand til at klare næsten alle forekommende opgaver.

Når man er nået så vidt, skyldes det ikke mindst, at det gennem de mange år har været muligt blandt grønlænderne at finde folk, som var villige til at give afkald på det friere liv i naturen og helt hellige sig dette indendørs håndværk, som ligger så fjernt fra grønlændernes almindelige interesser.

Spørgsmålet om, hvorvidt man skal opretholde den nuværende ordning med, at Grønland er selvforsynende med tryksager, eller om man i stigende omfang skal lade arbejdet udføre på danske trykkerier, har været rejst og vil sikkert med mellemrum igen dukke frem, når talen er om bogtrykkeriets økonomiske forhold. For naturligvis er det kostbart at drive bogtrykkerivirksomhed heroppe, og selv om trykkeriets daglige drift fortsat vil kunne hvile i sig selv økonomisk, vil der dog altid være væsentlige udgifter til lærlingeuddannelse, danmarkstrejser m. m., som ganske vist ikke direkte fremgår af bogtrykkeriets regnskaber, men som dog er en direkte følge af virksomhedens tilstedeværelse. Imidlertid bør man ikke – for ønsket om at opnå den mest rentable form for sit tryksagsindkøb – glemme den betydning, bogtrykkeriet har som kulturfaktor og oplysningsspredere, og som netop kan opretholdes og udbygges i kraft af den nære tilknytning, virksomheden har til landet og befolkningen. Man bør heller ikke indskrænke bogtrykkeriets virkeområde derhen, at det blot er værkstedet, hvor bøgerne

Hefstning af grønlandsk udgave af Walter Scott's »Ivanhoe«.

trykkes. I Rinks og Lars Møllers dage var bogtrykkeriet i høj grad stedet, hvorfra selve initiativet til udgivelsen udsprang, og også under Kristoffer Lynges ledelse var tilknytningen til kultur og oplysningsarbejdet åbenbar. Denne nære tilknytning har bragt gode resultater, og man må derfor håbe, at bogtrykkeriet fortsat får mulighed for at befinde sig i centrum af dette arbejde – og endvidere, at de bevilgende myndigheder vil tænke dybere end blot i kroner og ører, når der fremover skal tages stilling til virksomhedens økonomiske forhold.